

TIBBIYOTGA DOIR TERMINLARNING TAVSIFLANISHI VA KLASSIFIKATSIYASI

Mamarajabova Dilbar Allanazar qizi

36-umumiy o'rta ta'lim maktabida ingliz tili fani o'qituvchisi. Termiz davlat iqtisodiyot va servis universiteti xorijiy filalogiya ingliz tili yo'nalishi 1-kurs magistranti.

Annotatsiya: Hozirgi vaqtda tibbiy terminologiyada uni tavsiflovchi ikkita hodisa kuzatilmoqda: 1) aniq ishlab chiqilgan va xalqaro miqyosda birlashtirilgan anatomik nomenklatura va 2) individual klinik sohalarning jadal rivojlanayotgan nostandart terminologiyasi. Ilgari tibbiy atamalar lotin va yunoncha so'z yasovchi tarkibiy qismlarni derivatsiya qilish va tuzish orqali morfologik jihatdan shakllangan bo'lsa-da, hozirgi vaqtda sintaktik usul ustunlik qiladi, bu keyinchalik qisqartmalarga aylanadigan murakkab atamalarni shakllantirishni anglatadi. Terminlarni shakllantirishning eng keng tarqalgan usullaridan tashqari, oraliq usullar mavjud. Ushbu juda kam uchraydigan tibbiy atamalarning ma'nosini tushunish uchun ularning etimologiyasi va ularni yaratish motivatsiyasini o'rganish kerak. Bizning maqolamizda so'zlarni shakllantirishning individual usullarini ko'rib chiqamiz, oraliq usullarga e'tibor qaratamiz.

Kalit so'zlar: ingliz tibbiyot terminologiyasi, kelib chiqishi, tarkibi, murakkab kompozitsion atamalar, qisqartmalar, sinonimiya.

O'tgan asrda klinik tibbiyot ko'plab yangi sohalarga aylandi. Bularning barchasi fan va texnologiyaning rivojlanishi tufayli sodir bo'ldi. Diagnostikaning yangi vositalari va usullari paydo bo'ldi, masalan, kompyuter tomografiyasi, sonograf, mammograf, laparoskop, endoskop, kolonoskop, magnit-rezonans tomografiya (MRT) va boshqalar. shuningdek, OITS, sigirlarning spongiform ensefalopatiyasi (telba sigir kasalligi), parranda grippi (H5N1 virusi), cho'chqa grippi kabi yangi kasalliklar paydo bo'ldi (H1N1 virusi) va boshqalar. Ushbu yangi hodisalarning barchasi olimlar va oddiy odamlar orasida nomlanishi, hujjatlashtirilishi va tarqatilishi kerak. Shunday qilib, yangi so'zlar, ya'ni tibbiy atamalar paydo bo'lishi kerak. Bu yangi so'zlar qanday paydo bo'ldi? Hozirgi vaqtda atamalarni shakllantirishning qaysi usullari ustunlik qilmoqda?

Tibbiyotning har bir sohasida yangi atamalarning shakllanishi tegishli e'tiborga loyiqdir, chunki atamalar asta-sekin umumiy tilning bir qismiga aylanib bormoqda. Umumiy (kodlangan) til va fan tili o'rtasida juda yaqin bog'liqlik mavjud. Ilmiy til umumiy tilning barcha yozma va bosma materiallarining to'rtidan uch qismini tashkil qiladi. Hamma umumiy tildan foydalansa-da, fan tili ma'lum darajadagi ilmiy ta'limni talab qiladi, chunki atamalar ma'lum tushunchalarning nomlari bo'lib, faqat ularning ma'nosini bildiradi. Faqat mutaxassislar nimani anglatishini aniq bilishadi. [7]

Bugungi kunda tibbiyotda qo'llaniladigan anatomik va klinik atamalarning aksariyati lotin yoki lotinlashtirilgan yunoncha so'zlar bo'lib, ularning kelib chiqishi miloddan avvalgi v asrga borib taqaladi. Tibbiy terminologiyaning samarali ishlashi va tushunarli bo'lishi uchun

atamalar to'g'ri shakllantirilishi, olinishi va to'g'ri talaffuz qilinishi kerak. So'zlarni shakllantirish va so'zlarni tahlil qilish bo'yicha asosiy ma'lumotlar talabalarga tibbiy terminologiyani yanada samarali boshqarish imkonini beradi. Atamalar ro'yxatini yodlash o'rniga, ular boshqa atamalarning ma'nosini osongina taxmin qilishlari mumkin.

MATERIALLAR VA USULLAR

Lingvistik nuqtai nazardan, klinik terminologiyani o'rganish o'zgaruvchanligi va rang-barangligi tufayli ancha qiziqroq. Ushbu maqoladagi ko'plab misollar Gematologiyadan olingan, chunki bu tibbiyotning nisbatan yosh sohasi. Ushbu terminologiya rivojlanish jarayonida, shuning uchun ko'plab qiziqarli hodisalarni kuzatish mumkin.

Ushbu tadqiqot materiallari tibbiyotning turli sohalariga, shu jumladan gematologiya, lug'atlar, tibbiyotga bag'ishlangan Internet-saytlarga tegishli ilmiy maqolalardan doimiy namuna olish usuli bilan tanlangan asosiy tibbiy tushunchalarni belgilaydigan atamalar va terminologik iboralar, mikrotekstlar edi.

Ushbu tadqiqot zamonaviy tilshunoslikda qo'llaniladigan usul va usullardan kompleks foydalanishni talab qildi. Lingvistik tahlil usullari, masalan, tavsiflovchi usul, tarqatish usuli, tarkibiy tahlil usuli, kontekstual tahlil usuli va qiyosiy usul haqiqiy materialni qayta ishlashda ishlatilgan. Qiyosiy usulning tarkibiy qismlari qiyosiy talqin va tipologik tavsif edi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Tibbiy atamalarni asosan ajratish mumkin Pa bitta so'zdan iborat atamalar va bir nechta so'zlarni o'z ichiga olgan atamalar. Bir so'zli atamalar oddiy (Hosila bo'lmagan) so'zlar, Hosila so'zlar, Hosila va murakkab so'zlarning birikmalari bo'lishi mumkin.

Qoida tariqasida, yangi lug'at uchta sababga ko'ra shakllanadi: uchta mumkin bo'lgan usulda tarqaladi: 1. Yangi nomlarning paydo bo'lishi, 2. Yangi ma'no shakllanishi va 3. Boshqa tillardan so'zlarni qarz olish. Ba'zi tilshunoslar yangi atamalarni shakllantirish usullarini guruhlarga ajratadilar:

1. so'z yasashning morfologik usuli so'z birikmasi, abbreviatsiya;
2. sintaktik, ko'p so'zli iboralar va iboralarni shakllantirish orqali;
3. semantik-umumiy so'zlarning ma'nosini toraytirish (aniqlashtirish); oldingi ma'noning metaforik va metonimik uzatilishi;

4. boshqa tillardan so'zlarni qarz olish. Atamalarni shakllantirishning eng samarali usuli bu so'z ishlab chiqarishdir. Olingan tibbiy atamalar quyidagi misollarda ko'rsatilganidek, prefiks, so'zning bir yoki ikkita ildizi va turli xil birikmalardagi qo'shimchadan iborat bo'lishi mumkin:

myocardium = myo - (prefiks) + card (lum) (ildiz) endocarditis = endo - (prefiks) + card (ildiz) + - tis (qo'shimcha)

cytology = cyt (o) (ildiz) + - logy (suffiks) gastroenterologiya = gastr (o) (ildiz) + enter (o) (ildiz) + - logy (suffiks)

adenoma = aden (o) (ildiz) + orna (suffiks) [6] terminlarni shakllantirishning ikkinchi eng samarali turi-bu so'z birikmasi.

Murakkab so'z-bu ikki yoki undan ortiq asoslardan tashkil topgan barqaror ibora, masalan, inson yotishi (odam), qon donori (qon donori), hay fever (pichan isitmasi), qora o'lim (vabo). Nemis tilida murakkab so'zlarni osongina tanib olish mumkin, chunki ular doimo birga yoziladi, ingliz tilida murakkab so'zlarning imlosi turlicha. Iboralar yozilishi mumkin: 1. Ikki / uch so'zli ibora: qon bosimi (qon bosimi), qon guruhi (qon guruhi), yurak xuruji (yurak xuruji), sleep walker (uyquda yuruvchi), Markaziy asab tizimi (Markaziy asab tizimi); 2. Defis: hayot-span (umr ko'rish davomiyligi), yoqa suyagi (klavikula); yoki 3. bir so'z sifatida: gallstone (o't toshi), gemofiliya (gemofiliya), leucocytopenia (leykopeniya), pseudopolicytemia (pseudopolitsitemiya). Murakkab so'zlarni yozish uchun qat'iy qoidalar yo'q. Ba'zida ba'zi atamalar defis bilan yoziladi, ba'zida ikki xil so'z yoki bitta so'z sifatida yoziladi, masalan, life span-life-span; gall bladder - gallbladder.

Murakkab so'zlarni tuzish diaxronik nuqtai nazardan so'z ishlab chiqarishdan eski ko'rinadi, chunki so'z yasovchi affikslar mustaqil so'zlardan rivojlangan. Bugungi kunda shunga o'xshash jarayonni prefiksoidlar (pseudoprefikslar) va suffiksoidlar (pseudosuffikslar) jarayonida ko'rish mumkin, masalan, myo-, arthro-, haemo-lhaemato-, adipo-, hepato, onco-, patho-; -aemia, -logy, -tomy, -pathy, -cyte, -algia, -ushbu psevd-affikslarning har biri ma'lum ma'noga ega, ammo ular mustaqil so'zlar sifatida ishlatilmaydi. Ular ilmiy maqsadlarda - yangi tushunchalarga nom berish uchun yunon va lotin so'zlarining ildizlaridan sun'iy ravishda hosil bo'lgan.

Dastlabki qisqartmalar yozma ingliz tilida uzoq tavsiflovchi atamalarni qisqartirish uchun juda mashhur. Masalan, biokimyoviy atamalar: deoxyribonucleic acid - DNK (deoksiribonuklein kislotasi-DNK), ribonucleic acid-RNK (ribonuklein kislotasi-RNK), adenosine triphosphate-ATP (adenozin trifosfat-ATP); klinik tibbiyot atamalari: acute lymphocytic leukaemia-ALL (o'tkir limfoblastik leykemiya - All), chronic lymphocytic leukaemia - CLL (surunkali limfotsitik leykemiya - CLL), thrombotic thrombocytopenic purpura - TTP (trombotsitopenik trombogemolitik purpura - TTP), autoimmune thrombocytopenia - AITP (otoimmun trombotsitopeniya - at), idiopatik trombotsitopeniya - itp (idiopatik trombotsitopeniya - It) va boshqalar. [b] matnlarda boshlang'ich qisqartmalar shunchalik keng tarqalganki, noto'g'ri tushunishni istisno qilish uchun avval iborani to'liq, so'ngra uning qisqartmasini kiritish kerak, masalan, CML ning boshlang'ich qisqartmasi - yoki chronic myeloid leukaemia (surunkali miyeloid leykemiya) yoki chronic monocyte leukaemia (surunkali monotsitik leykemiya) ni anglatishi mumkin

So'z yasashning asosiy turlaridan tashqari, konversiya, teskari so'z yasash va kesish kabi kichik turlar uchun ham etarli joy mavjud.

Konvertatsiya qilishda so'z morfologik vositalardan foydalanmasdan bir toifadagi so'zlardan boshqa toifadagi so'zlarga o'tadi. Ushbu jarayon so'zga yangi ma'no kiritish uchun semantik ehtiyoj asosida rivojlandi. Shu tarzda fe'llar ot va sifatlardan yoki fe'llardan otlar va boshqalardan hosil bo'ladi. Masalan, pozitsiyaga (pozitsiya-qo'yish, joylashtirish), lecture-to lecture (ma'ruza - ma'ruza qilish), blind - to blind (ko'r-ko'r), check - check-up (tekshirish - tekshirish, tekshirish). Ba'zan, yangi ergash gap qo'shimchalarini o'rganish o'rniga, talabalar

konversiyani noto'g'ri qo'llaydilar, ya'ni otni boshqa otdan oldin qo'yib, sifat vazifasini bajaradi, masalan, connective tissue (biriktiruvchi to'qima) o'rniga connection tissues, skeletal muscles (skelet mushaklari) o'rniga skeleton muscles, nervous system (asab tizimi) o'rniga nerve system.

Teskari so'z shakllanishi-bu yangi leksemani yaratish jarayoni, odatda haqiqiy yoki taxmin qilingan affikslarni olib tashlash orqali. Olingan neologizm teskari so'z shakllanishi deb ataladi, bu atama Jeyms Myurrey tomonidan 1889 yilda kiritilgan. Ushbu so'z hosil qilish jarayoni tibbiy terminologiyada juda kam uchraydi. Biz shunga o'xshash tarzda shakllangan faqat ikkita tibbiy atamani topdik. Syringe (shprits) so'zi uning shaklidan ko'plikdagi syringes (shprits) shaklida hosil bo'ladi, bu erda-s (yunoncha birlik syrinx, mn.syringes). Euthanase yoki euthanize fe'llari (o'ldirish, evtanaziya qilish) euthanasia (evtanaziya) ismidan kelib chiqqan. Teskari so'z shakllanishi nutq qismlarini yoki so'zning ma'nosini o'zgartirishi mumkin bo'lsa-da, qisqartirish uzunroq so'zlarning qisqartirilgan shakllarini hosil qiladi, lekin nutqning bir qismini yoki so'zning ma'nosini o'zgartirmaydi.

Kesish-bu so'z yasashning bir turi bo'lib, u oddiy so'zlarga qaraganda professional jargonda ko'proq qo'llaniladi. Ular maxsus guruhlarining atamalari sifatida paydo bo'ladi, masalan: o'quv muassasalari, armiya, politsiya, tibbiyot kasbi va boshqalar. [8] kesilgan so'zlar so'zning boshlang'ich, yakuniy yoki Markaziy qismi tushganidan keyin paydo bo'ladi. Tugashni qisqartirish-bu boshlanish o'zgarishsiz qoladigan eng keng tarqalgan tur, masalan, exam(ination), lab(oratory), doc(tor), vet(erinarian) = veterinariya shifokori. O'rta kesmada so'zning o'rta qismi o'zgarishsiz qoladi, masalan, flu (influenza). So'zning old qismini kesganda, oxiri o'zgarishsiz qoladi, masalan, (uni) versity, (polio)myelitis

Har qanday tilda odamlar iloji boricha iqtisodiy jihatdan ifoda etishga intilishadi va ularning ma'nosini o'zgartirmasdan uzoq murakkab yoki bir nechta so'zlardan iborat atamalarning ortiqcha qismlarini chiqarib tashlashadi. Gematologik terminologiyada, masalan, asosiy morfema-cyto-ko'pincha ko'p jihatdan chiqarib tashlanadi, masalan, eritro(cyto)poiesis, granulo(cyto)poiesis, thrombo(cyto)penia, thrombo(cyto)pathia, thrombo(cyto)asthenia [b].

Bitta tushuncha uchun juda ko'p sinonim atamalar ilmiy tilda nomaqbul hodisa bo'lib, noto'g'ri tushunishga yordam beradi. Polisemiya, omonimiya va sinonimiya nomaqbul bo'lsa-da hodisalar tibbiy terminologiyada, shunga qaramay, ular nisbatan ko'p va tibbiyotning biron bir sohasi ulardan qochib qutulmaydi. Polisemiya va sinonimiya har bir yangi tibbiyot sanoatining rivojlanishiga hamroh bo'ladi. Omonimlar tibbiyotning bir sohasida juda kam uchraydigan bo'lsa-da, sinonimlar so'z boyligini miqdoriy jihatdan kengaytiradi. Sinonimlar bir xil yoki juda yaqin ma'noga ega so'zlar sifatida aniqlanadi. Sinonimiya kuzatuv qog'ozi bilan chambarchas bog'liq (boshqa tillardan tarjima qilingan so'zlar).

Sinonimiya bir necha darajalarda namoyon bo'lishi mumkin. Xalqaro yunon/lotin atamasi bilan bir qatorda, uning sinonimi xorijiy (yunon/lotin) elementlardan hosil bo'lgan, masalan, eritrocyte-normocyte; neutrophil - polymorphonuclear leuco[^]cyte; anti - gemofil factor a-coagulation factor; asiderotic anaemia - sideropenic anaemia; haematopoiesis-

sanguinification va bunday sinonimlar turli xillardan kelib chiqadi shaxsiy atamalarni shakllantirish motivlari. Masalan, eritrocit atamasi qizil rangni ta'kidlaydi. Normocyte sinonimi hujayralarning normal rivojlanishini ta'kidlaydi. Xuddi shunday, neutrophil atamasida laboratoriyalarda oq qon hujayralarini bo'yashda ishlatiladigan neytral bo'yoq bu atamaning rivojlanishidagi asosiy turtki elementiga aylandi, uning sinonimi polimorfonukulyar leykotsitda esa oq hujayra o'z ichiga olgan turli shakldagi yadrolar soni asosiy rol o'ynadi.

Xalqaro yunon/ lotin atamaları ingliz tiliga tarjima qilingan, masalan, eritrosit-qizil qon hujayrasi (RBC); leykotsit - oq qon hujayrasi (WBC); thrombocyte-qon plitasi; monocyte-mononuclear hujayra; haematopoiesis-qon hujayralari ishlab chiqarish; coagulation-qon clotting; haemolysis-qon destruction; haemostasis-arrest qon ketish.[6] yunon/ lotin atamalarining ingliz tiliga tarjimalari (kuzatuv qog'ozlari) turli xil uslubiy ma'nolarga va moslikka ega. Erythrocytes, leukocytes, thrombocytes va coagulation xalqaro atamaları mutaxassislariga xizmat qilsa-da, ularning inglizcha Red blood cells, white blood cells, blood platelets va blood clotting ekvivalentlari oddiy o'quvchi yoki tinglovchiga qaratilgan maqolalar yoki nutqlarda qo'llaniladi.

Ba'zan, qarzga olingan atama bilan bir qatorda, tarjimaning bir nechta variantlari olinadi va ular o'zaro sinonim aloqaga kirishadi, masalan, eritrotsitlar-qizil (qon) hujayra-qizil (qon) korpuskulasi; fagotsitik-fagotsitik hujayra-himoya hujayrasi yoki Scavenger hujayrasining so'zlashuv aylanmasi (fagotsit); haematostasia-gemorrhage nazorati-qon ketishini boshqarish - qon yo'qotilishining oldini olish. Shunga o'xshash sinonim bog'liqlik quyidagi atamalar o'rtasida mavjud: Hodgkin's disease-Hodgkin's granuloma - Hodgkin's sarcoma; myeloproliferative syndrome - myeloproliferative disease va myeloproliferative disorder.

Ilgari, tibbiy terminologiyalar ko'pincha lotin tilidan tibbiy atamalarni olishgan, ammo hozirgi vaqtda bu so'z hosil qilish jarayoni juda samarasiz. Boshqa tillardan qarz olish zamonaviy davrga xosdir. Ko'p sonli ingliz ilmiy so'zlari frantsuz tilidan tilga kirdi.

XULOSALAR

Garchi atamalarning shakllanishi ko'p odamlar uchun rasmiy va qiziqmas bo'lib tuyulishi mumkin bo'lsa-da, so'z shakllanishining aniq, pragmatik, tarkibiy shakllaridan tashqari, atamalarni shakllantirishning ko'plab oraliq usullari mavjud bo'lib, ular butun tarixni o'z nomlarida yashiradi. Ba'zida chet tili o'qituvchisi ular haqida to'plash, o'rganish, umumlashtirish va hatto yozishga harakat qilganda muammoga duch kelishi mumkin, ammo talabalar va shifokorlar bilan atamalarning kelib chiqishini muhokama qilish ularga tibbiyot tarixi haqida chuqurroq tushuncha beradi va ba'zi atamalarni turli nuqtai nazardan ko'rib chiqish imkoniyatiga ega bo'ladi. Yana bir muhim savol shundaki, tibbiyotni o'qitish va uni amalda qo'llashda biz foydalanadigan atamalarning ma'nosiga mutlaqo va shartsiz ishonch hosil qilishimiz kerak. Muhim tibbiy atamalarni tahlil qilish bizni ularning aniq ma'nosi haqida o'ylashga va har qanday noaniqlikdan xabardor bo'lishga majbur qiladi. "Tibbiy atamalar alohida jumboqlarga juda o'xshaydi. Ular har bir so'zni o'ziga xos qiladigan kichik bo'laklardan qurilgan, ammo bu bo'laklardan boshqa so'zlar bilan ham turli xil kombinatsiyalarda foydalanish mumkin."

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Andrews, E. A History of Scientific English: The Story of Its Evolution on A Study of Biomedical Terminology/ E. Andrews, A. B. Luckhardt. - NY: Richard R. Smith. 2012. -~352 p.
2. Besa, E. C. Hematology/ E.C. Besa, P.M. Catalano, I.A. Kant, L.C. Iefferies. - Baltimore: Harwal Publishing, 1992. - 335 p.
3. Chabner, D. E. The Language of Medicine. - New York: W. B. Saunders Company, 1996. - 1036p.
4. Crystal, David The Cambridge Encyclopedia of the English Language. - Cambridge: Cambridge University Press, 1995. - 499 p.
5. Crystal, David A Dictionary of Linguistics and Phonetics 6th Ed. - Willey: Blackwell Publishing Ltd., 2008. - 529 p.
6. Druganova B. English Medical terminology - different ways of forming medical terms // JAHR. -2013. Vol. 4., № 7. - P. 55-69.
7. Marchand, Hans The Categories and Types of Present-Day English Word-formation. - München: C.H. Becksche, 1969. - 545 p. doi: 10.2307/412387
8. Woywodt, A. Should eponyms be abandoned? Yes/ A. Woywodt, E. Matteson// BMJ. - 2007. Vol. 335. - P. 424-425. doi: 10.1136/b inj.39308.342639. AD
9. World Health Organization. Kasalliklar va tegishli sog'liqni saqlash muammolarining xalqaro statistik tasnifi [elektron manba] URL: www.who.int/classifications/apps/icd/icd10online (kirish sanasi 20.12.16).